

Милан Петричковић*

ГЕНЕРИЧКА
ВИШЕСЛОЈНОСТ
СОЛИДАРНОСТИ У
СОЦИЈАЛНОМ РАДУ**

Оно што не користи роју, не користи ни пчели

Марко Аурелије

Апстракт: Солидарност као генеричка одлика људске врсте, у историјско-цивилизацијском контексту дијалектички је прожета универзалном делатношћу социјалног рада, при чему њихова дијалектичка синтеза представља примарне услове егзистенцијалног опстанка и хуманизације човека. Комплексна природа солидарности условљена је синергијом њених слојева међу којима доминирају стваралачко доброчинство, добровољни социјални рад, узајамност, дељење, жртвовање, човечност и љубав.

Кључне речи: солидарност, генеричка суштина, социјални рад, узајамност, човечност, љубав

Увод

Мисаоно разлучивање крајње комплексне и есенцијалним противуречјима прожете категорије солидарности, саздано на гносеолошким постулатима сврсисходности и пуноће, нужно се профилише ка сагледавању човека и његовог социјално-хуманог хабитуса у контексту родно му детерминисане генеричке суштине. Једино целисходан сазнајни пут ове врсте, ослобођен бесплодних метафизичких фраза и у конкретном друштвеном контексту иманентног идеолошко-утилитаристичког пројектовања неоствареног а пожељног идеала солидарности, логички исходи из самих темеља родне природе људског бића, коме се као припаднику хумане врсте, самим законима те врсте, предодређује солидарна међуљудска упућеност као један од стожерних егзистенцијалних парадигми обитавања.

Другим речима исказано, солидарност се као егзистенцијално начело рађа у историјско-цивилизацијској генези свакодневне људске праксе и опште хуманизације као телеолошки задатог јој усуда бивствовања; као

---

* Редовни професор на Факултету политичких наука у Београду, e-mail: rilski@verat.net

** Рад је део истраживања на пројекту „Цивилно друштво и религија“, бр. 179008, који финансира Министарство просвете и науке.

искуствени основ и услов човековог опстанка, развоја и напретка, путем ког се практично потврђује или потиरे и отуђује сама човекова суштина и смисао живљења. Ова одлика солидарности као активне стваралачке енергије, наспрам стерилних фраза празних манипулативних речи у име солидарности, коју практично продукује људски рад кроз стопљеност демијуршко-фитургијских слојева људског стваралаштва окренутог хуманом преображају, чини је посебним оруђем живог остваривања родне бити човека у многоврским могућностима његове властите потврде, са другима и кроз друге људе.

На тај начин, солидарност се налази у нераскидивом дијалектичком тоталитету са универзалном делатношћу социјалног рада, с обзиром на историјски континуум узајамног претакања ова два модуса људске праксе из једног облика у други, а све у складу са људској врсти од природе додељене антрополошке задатости општег раста човечности. Тако, солидарност, са једне стране, и социјални рад у разноврсним облицима свог практичног испољавања, са друге стране, омогућавају човеку током цивилизацијског развоја да мање или више практично испољава властиту непоновљиву природу путем реализације бројних потенцијала кроз задовољавање животних потреба, чиме хуманијим постаје. Истородна нутрина ова два социјална феномена у служби је самонадрастања човека као издвојеног субјекта који се једино у социјалном реципроцитету са другим људима истински преображава, и кроз алтруизам заједништва осваја властиту слободу могућих избора општег добра за све.

То антрополошко устројство солидарности које га лоцира у само језгро генеричке суштине човека, које између осталих родних одлика човека и чине непоновљивим и препознатљивим, типично је по израженој вишеслојности и богатству практично оваплоћених облика реализовања. Разнолике форме људске повезаности и испомагања које искуствено може да недри само логика свакодневног делатног преживљавања и напредовања, условљене неизвесношћу човекове појавности и суровошћу историјских токова који вапе за заједничарењем, продуковала је у датом цивилизацијском периоду термине који су у логичко-појмовним и семантичким оквирима дијалектички прожети, са, у реалности оживотвореним, принципом солидарности. Те лексеме фокусирају поједине појмовне аспекте из богате ризнице животних модела солидарног међуљудског одношења попут добродиног пружања помоћи, узајамности, заједништва, међусобног ослањања и упућености, жртвовања, дељења, одрицања, моралности, бриге, респекта, одговорности, подстицаја, љубави, самоусавршавања, хуманизације и сл., што их као саставне елементе истраживачке грађе и чини вредним са пози-

ција хуманистике социјалног рада. Каква је практична генеалогичка солидарности, тј. одакле у свакодневици међуљудског општења израста солидарност и око чега се она гради, од чега зависи и шта је пресудно условљава, односно како се солидарност као морално начело испољава, практично потврђује и проверава у домену делатности социјалног рада примарна су питања за чијим ваљаним одговорима се трага у овом тексту.

Солидарност као генеричка задатост човека

Терминолошка есенција појма солидарности, којом се данас у оквиру хуманистике оперише, хронолошком ретроспекцијом семантички враћа у римско облигационо право, тј. његов принцип *in solidum* (сви за једног, један за све) путем ког су се регулисали узајамни односи повериоца дуга и дужника. Наиме, по овом начелу солидарности, један дужник је као самосталан субјект могао да зајмодавцу дуга врати целокупан дуг свих осталих дужника; пропорционално чему је, такође, више удружених дужника могло да повериоцу врати дуг једног дужника који то није могао сам да учини. Егзистенцијални садржај солидарности, као терминолошка рефлексија проистекла из живе фигурације римских дужника, сажима дакле у себи цивилизацијски рудимент заједничког обитавања, путем ког удружени људи настоје да се сабраним снагама успешније суочавају са свакодневним задовољавањем најразличитијих животних потреба.

То практично сусретање са бременом раскорака између човекових потреба и реалних могућности њиховог задовољавања као засебне индивидуе, архетипски утиснуће у искуствени код хомосапиенса као родно-генеричку константу солидарност, захваљујући којој људска врста умногоме и опстаје током историјско-цивилизацијске генезе (Блох, 1981: 1144). Осим тог голог опстанка – очувања врсте, родна задатост солидарности садржана је и у вишој функцији општедруштвеног просперитета, хуманизације и глобалног преображаја човека у заједници са другима, где се као телеолошка фикција човековог битка надраста варљива граница дијалектичког претакања егоизма и алтруизма.

Заметак, развој и трансформација солидарности у историјско-цивилизацијском тоталитету преображавања датира око 600.000 година, на колико се процењује старост човековог друштвеног бића током ког траје процес његовог хуманизовања, кроз примарно задовољавање егзистенцијалних потреба свакодневице путем рада. Без обзира на садржај рада и његову усмереност ка најразличитијим сегментима животних потреба:

изградњу станишта, исхрану, заштиту здравља, одбрану територије (увек као израз конкретног историјско-цивилизацијског тренутка), његова кључна одредница је социјална природа, проистекла из суштаства рада као оруђа одржања и де(хуманизације) путем делања, које увек у свом процесу на најразличитије начине уједињује и солидарише људе. (Петричковић, 2006: 11) Некада повезане у самом производном акту, а некада кроз везу успостављену коришћењем производа туђег рада¹, при чему се у тако успостављеном социјалном контексту поспешују разноврсни облици општедруштвене узајамности и међусобног ослањања.

У том смислу треба разумети становишта еминентних историчара цивилизације да се још у хорди и роду као архаичним облицима човекове друштвености срећу различити облици солидарности (Вајс, 1965: 58–59) и егзистенцијалног заједништва. Уважавајући ту поставку о социјалној универзалности људског рада, за њега је сасвим оправдано рећи да „представља главни вид људске солидарности, основни облик повезивања човека с човеком“. (Павићевић, 1977: 75) Јер, „што се више умножавају наше потребе и што се више људски рад дели и диференцира у разне врсте и гране, то више објективно постају међусобно зависни носиоци рада, макар они о томе и не размишљали“. (Павићевић, 1977: 75)

Наравно, солидарност, као практичан искуствени израз свакодневне егзистенције, примерен је конкретном историјско-цивилизацијском моменту, друштвеној организацији и развијености средстава за производњу, с чим у складу су ти први облици међуљудског повезивања били у функцији нагонско-инстинктивног карактера (Ковачевић, 1980: 56–57) и њему саобразног одржања голог живота, тзв. продужетка врсте². Појавом сложенијих форми друштвене организације, детерминисаних великом поделом рада на сточарство и земљорадњу, „све је тешња узајамност међу људима и у даљој консеквенци навика узајамности“ (Недељковић, 1971:

---

¹ Шире о овоме погледати: Шарл Жид, *Солидарност*, Издавачко-просветна задруга, С.О.Ј. Београд, 1940.

² Многи хумани мислиоци (Цицерон, Леонардо да Винчи, Кропоткин) управо су са инстинктивних позиција продужетка врсте посматрали природну законитост о генерално заступљеној узајамној зависности и прилагођавању живих врста, тако да је илузоран сваки покушај њихове круте индивидуације. С тим у вези треба разумети њихова настојања да суштину начела солидарности и сарадње у међуљудским односима схвате тако што су у природи тражили сличне односе. У том мисаоном опсегу треба појмити обиље хуманистичких фигурација, сликовитих аналогја људске солидарности са идеалним функционисањем природних заједница вођених урођеним инстинктом, најчешће за пример узиманих пчела и мравца, који би као ваљан узор могле да послуже уређењу човековог живота у заједници са другима. (Прим. аут. М. П.)

74), додуше родовског типа – механичка солидарност, примарно остварена на заједничкој територији једног рода.

Касније, приватна својина и класна подвојеност, како су тумачили марксисте, или друштвени уговор кога је потенцирао Жан Жак Русо (1712–1778), условили су појаву организоване државе институционалног типа, у чијој надлежности се укорењује антрополошки усуд солидарности саобразан конкретном државном устројству променљивог квалитета. Та трансформација солидарних форми практичног међуодношења људи у оквиру државне организованости варира током историје у опсегу од саосећања, милосрдне помоћи, моралне и материјалне подршке до физичког жртвовања, што непосредно бива условљавано присутним утицајима конкретне културе (Nealy, 2004: 87), религијских учења, предајне мудрости, филозофске мисли, вредносног система, владајућег морала и сл.

На нивоу државе солидарност се у новијој историји од краја 19. па до тридесетих година 20. века кристалише као облик промишљања о друштву који исходи практичним акцијама становништва и на нивоу државе професионално уређеним социјалним радом, при чему на глобалном државном нивоу поприма и функцију очувања стабилности поретка, политичких интереса владајућих структура са израженим примесима манипулативности, задржавања политичког *status quo*, односа владајућег staleja према остатку становништва, једном речју задовољавања свакојаким утилитаристичких апетита моћних у односу на немоћне и потчињене. Неретко, солидарношћу се објашњава и оправдава сила коју држава употребљава како би остварила постављене друштвене циљеве у складу са правним нормама конкретне државе, чиме овај принцип губи своју исконску идеалистичку димензију чијој бити не приличи никаква сила нити принуда. (Кочовић, 2007: 52) Суштина те тзв. органске солидарности, која се ствара деловањем вредности-норми, приметитиће Емил Диркем да се огледа „у репресивном, принудном деловању друштвених целина на појединца”, при чему се сва „одступања од те репресивне солидарности тумаче као социјално-патолошка“ (Животић, 1969: 27)

Наспрам од стране државних институција организоване и контролисане солидарности, овде се као њена виша и аутентична форма потенцира она свакодневна животна солидарност, спонтано настала и на добровољности заснована, која обележава и непоновљивом чини човеков родни битак, из праксе мисаоно уобличен у речима ренесансног хуманисте Пандолфа Коленуђија (1444–1504) који, критикујући индивидуални егоизам, пропацира *људско деловање ради општег добра људи*, при том истичући идеју величине човека а не успех јединке. Ради се, како он каже, о пројекцији

људске заједнице у деловању која собом носи моћ преобликовања реалне стварности путем концепција васпитања воље у „херкуловском“ програму изградње људског света.³ Такав активитет солидарно сједињених људи надраста својом делатно преображавајућом енергијом метафизичку учмалост и помиреност са постојећим, чинећи тако демијуршко-фитургијску основу свесном и сврсисходном раду – који обилује тежњом ка свеопштем хуманом прогресу – што му нужно даје квалитет социјалног рада.

Управо такав, егзистенцијалним законима уређен солидарни однос међу људима, који логиком живљења просто као кључно извориште и константу те солидарности јасно подвлачи човеков делатни однос према стварности, боље рећи себи, другим људима и природи, у циљу хуманог задовољавања потреба, представља могућност и реалну путовању да се постојеће, законито током историје до данас несавршено, неостварено и подвојено друштво ближи оном „правом“ и „истинском“ друштву, заправо заједници сваколиквих остварења егзистенцијалних могућности њених припадника, што постоји као родна задатост човека. (Мартин, 1914: 99)

Уважавајући те очигледне искуствене обрасце цивилизацијског обитавања и у оквиру њих најдубље смислености међуљудског повезивања, сазнајно ће се постулирати став о томе како је одговарајућа друштвена делатност људи која ствара друштвено добро – главна делатност човекова.⁴ При том, људски живот задат у свом родно детерминисаном хуманитету, што понављају многи умни људи различитих временских епоха, мора да буде стална борба *pro iustitia, pro veritate, pro honestia*, у којој човек као појединац „бива са другим људима и за њих, не извлачећи се од обавеза и одговорности према другим људима и заједници“. (Garin, 1947: 22)

И ево нас у самом средишту солидарности саздане на удруженом раду као основи људског живота, за кога ће Пјетро Помпонаци (1462–1525) написати да је најдубља човекова потреба, задовољавајући коју он упознаје тајне света, и, што је овде од посебне важности, уређује живот (Pomponaci, 1503: 360), што се код тог солидарног уређења међуљудских односа посебно односи на избор дужности, где увек „првенствено имају оне дужности које се односе на одржање људске заједнице“. (Цицерон, 1955: 113) Та људска заједница гради се на принципу „од свих и за све путем развитка људи и лепоте њиховог живота“ на шта у свом добу, што засигурно у универзалном смислу важи и данас, указује хуманистички оријентисан мислилац Бартоломео Саки звани Ил Платина (1421–1481)

³ Погледати: A. Saviotti, *Operette morali, poesie latine e volgari*, Bari, 1929.

⁴ E. Garin, *De nobilitat legum et medicinae*, Firenze, 1944.

у делу из 1474. под називом *De optima cive*. Исти мислени садржај, само другим речима уобличен, изразиће у свој његовој мултипликованости, када је човеково суштаство у питању, у историји филозофије незаобилазан немачки класичан идеалиста Хегел (1770–1831), који примећује како се хуманост „по својој природи састоји у томе што она настоји на сагласност са другима, и њена егзистенција представља остварену сагласност многих свести“ (Хегел, 1974: 40)

Та, у Хегеловом појмовнику забележена „сагласност многих свести“, на којој се у свакодневној животној пракси гради солидаран међуљудски однос, обележава човеков родни идентитет као свесно-сврсисходног и делатно-хуманог бића, које се практично продукује у најразличитијим покушајима људског усавршавања. Као историјско-цивилизацијско оруђе тог хуманог преображавања удружених људи, од човековог настанка до данас, датира универзална делатност социјалног рада, кога као живу практичну форму солидарности у наставку текста узимам за илустрацију, кроз указивање на вишеслојност, облике и модусе практиковане солидарности.

Вишеслојност солидарности у социјалном раду

Уважавајући гносеолошке постулате у складу са којима су принципи примарно постојећи у нашим мислима, тек у нашој унутрашњој намери, дакле нису у збиљи реалитета, већ само у нашој сазнајној унутрашњости, или како би Хегел сликовито приметио да оно што „је по себи (*an sich*) то је могућност, моћ, али још није из унутрашњости дошло до егзистенције“, начелу солидарности да би било збиљско (стварно) „мора још придоћи један други моменат, а то је дјеловање, реализација, а њихов је принцип воља, људска дјелатност уопште“ (Хегел, 1966: 39) Круцијални услов истинског постојања егзистенцијалног начела солидарности је у ствари његово практично оживотворење, тј., практична реализација, нужно делатна и продуктивна, што се само путем људског рада може остварити. У том раду солидарно удружених људи налази се бит оне историјско-цивилизацијске делатности знане као социјални рад, којом се кроз читаву генезу људског рода чине најразноврснији покушаји промене и побољшавања животних услова и потврђивања човека у мноштву задатих потенцијала од чијег реализовања зависи и степен његове хуманизације.

Без намере детаљнијег теоријског апсолвирања универзалне природе социјалног рада на овом месту, само, у складу са мојим аутентичним научним приступом у области, подвлачим широку лепену у пракси заступље-

них социјалних активности и социјалног рада у распону од спонтаног, преко обичајног, у саставу сродних хуманих професија, задужбинарства, меценства, религиозних и хуманитарних ораганизација, па све до професионалног и институционално уређеног социјалног рада. Као стожер тих разноврсних нивоа социјалног рада вековима се, у људској тежњи ка егзистенцијалном бољитку, практично гради солидарност, при чему истовремено та активна солидарност гради социјални рад, и то у многоврским видовима саобразним конкретном историјском периоду. Обиље је теоријских концепција и појмовно-категоријалних дата које расветљавају екстремно комплексно и противуречјима проткано начело солидарности, чиме се потврђује вишеслојна структура човековог родног бића и његовог реализовања у заједници са другима.

Управо потенцирана стваралачка компонента солидарности, антиципирана је у самом постулираном императиву „сви за једног, један за све”, до чега се веома једноставно долази кроз одговор на реторско питање: на шта се ово начело заправо односи?! Очигледно је да сви за једног „треба да“ нешто практично ураде, као и да се од једног очекује такође да за све нешто уради, практично учини. Тај аспект солидарности заснован на чину, делотворности у самим цивилизацијским рудиментима свесно диференцираног људског рада, васпоставиће се термином *доброчинства* – доброг чињења, доброг рада у функцији личног и напретка заједнице. Путем доброчиног делања међу људима се и може успостављати солидаран однос, у име добра као врховног принципа и највише вредности, што нераздвојивим и чини солидарност и социјални рад.

Та одлика добродетели пресудна је да оно као синтетички конституент солидарности буде из живости свакодневице, узет за мотив духовног прерађивања у оквиру народних предања, митологије, фолклористике, посебно религијских учења и филозофије. Доследно рабљен, до танчина разлаган и у свим противстављеностима сагледаван, принцип добродетели присутан је у цивилизацијским сведочанствима хришћанске филозофије (Стаменковић, 2011: 147), која ће његово конкретно двојење и дијалектичко претакање са солидарношћу веома луцидно распознати и, упркос теолошким фигурацијама, из сазнајне езотерије разоденути. Незаобилазна у том смислу свакако је новозаветна *Прича о милостивом самарјанину*⁵, која гносеолошки најсуштаственије задире у генеричку

---

⁵ Погледати: Милан Петричковић, *Доброчино дело и социјални рад у библијској причи о милостивом самарјанину*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Зборник радова *Социјални рад и социјална политика* бр. 2. Београд, 1996, стр. 311–324.

суштину човека, преко дефинисане парадигме о добротинству према ближњем, јасно истичући само постање солидарности – *да је сваки човек сваком другом човеку ближњи*.

Као битан епитет солидарности указује се и на *слободну, добру вољу*, која је типична за *добровољан социјални рад*, недрен и вековима негован у култури свакодневног живљења. Без икакве нормативно-институционалне присиле и санкција, ова врста, логиком животних искушења грађеног социјалног рада међу људима, путем обичајно-моралног кодекса, солидарисала је људе у борби са најразличитијим егзистенцијалним залима као препрекама задатог благостања. Треба ли много теоријског труда и умећа да се успешно покаже преображавајућа снага овог добровољног рада којим се људи међусобно испомажу, баш по принципу „сви за једног, један за све“?

Данас, путем (још увек постојеће) традиционалне мобе и позајмице, некада наполице, четворења, рабацијања, поредовничких воденица и сл. обичаја везаних за рад и производњу,⁶ где један човек својом вољом ради за друге људе (суседе, рођаке, пријатеље), а сутра сви они добровољно раде за тог једног човека. (Влајинац, 1929: 155) Није ли то више него разумљива потврда, хронолошки удаљеног, а у искуственом смислу још увек актуелног и увек савременог Леонарда да Винчија, који је вођен својом генијалношћу, велике мудрости у лакој форми, дечјем изразу блиске, кроз кратке приче, басне и бестијаре изражавао, учећи како су физички закони садржани и у социјалним односима, за које важи да „две слабости које се ослањају једна на другу стварају силу једну“ (Петричковић, 2002: 260)

Из овога се да, као слој солидарног међуодношења људи, установити и релација *узајамности* – реципроцитета, којом се потиरे понижавајући однос једностраног давања и примања помоћи међу људима подвојених друштвених статуса. Законито се током историјских процеса успоставља однос између, са једне стране, богатих и моћних, који наводно помажу, пружају помоћ немоћнима, са друге стране, што у пракси установљава пасивну зависност и егзистенцијалну инфериорност, оних који су осуђе-ни да ишчекују туђу помоћ, што се као терет жигосања осећа и у професионалном социјалном раду у коме оптирају они који пружају стручну помоћ и они који су принуђени да ту помоћ примају.⁷

⁶ Погледи: Петар. Ж. Петровић, *Живот и обичаји народни у Грузи*, САН, Српски етнографски зборник, Друго одељење, књ. 26, Београд, 1948.

⁷ У вези овога погледи: Милан Петричковић, *Цивилизацијска злоупотреба помоћи као казне у институционалном социјалном раду*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, Београд, 2010, бр. 68, стр. 49–64.

Много виши квалитет пружања помоћи остварује се укидањем те стриктне границе даваоца и примаоца помоћи, кроз животно грађење равноправне солидарности свих према свима, које се теолошким симболима повезује са узајамним служењем људи, што у контексту хришћанске филозофије има шире значење од социјалног служења, пошто појам служења означава управо чин исцељења и васпоставу равнотеже. (Евдокимов, 1993: 56) Равнотежа ове врсте је садржана у, како ће сликовито рећи хиландарски оци, *заједничарењу и њему сродном удеоничарењу свих људи*, што је услов и основ слободне аутентичне личности – (Петричковић, 2009: 641) у смислу узимања заједничког удела у стварању енергије и благодати у заједници.⁸ То учешће, тј. учестала активност семантички блиска суделовању више људи у стварању енергије која води заједничкој благодати гарант је самопоштовања и личног достојанства човека, који солидарно узима удела у давању и примању помоћи, чиме се укида строга супротстављеност два социјална екстрема – оних који једносмерно дају милостињу и оних који ту милостињу примају.

Као што термин *удеоничарење* (проистекао од старог енглеског израза *shairing* (размењивати, делити) указује, битан сегмент солидарности огледа се и у међуљудском *дељењу* постојећих материјалних и духовних ресурса. Узајамно *одрицање* и *жртвовање* од властитог иметка као основа дељења права је мера добротинства, којом се вреднује степен самонадрастања и спремности на солидарну посвећеност, при чему, што су и хришћанска Јеванђеља узела за мотив кроз *Причу о удовичној лепти* нпр.⁹, и људи скромних материјалних потенцијала заједништву одани, могу у својим границама чинити вредна дела, ако су спремни да се одрекну и тог минималног иметка кога поседују. Безгранична спремност на одрицање вечном је, у домену примера солидарности, учинила удовицу из поменутог Јеванђеља чију је жртву похвалио Христ, јер је она, за разлику од лицемерног богатог трговца који се давањем прилога одрекао свога вишка, она одрекла свега што је имала. Због тога је њен прилог много мањи у квантитативном смислу, неупоредиво вреднији и већи у суштинском квалитативном и моралном смислу.

Посебно за социјални рад ове врсте и свакодневно исказану солидарност је битно да немоћне и материјално ограничене особе овим чином узајамног дељења могу као равноправни удеоничари да се заједничким

⁸О овоме шире погледати: *Православни пут, Хиландарски путокази*, Манастир Хиландар, 1997, стр. 82.

⁹Шире погледати: *Библија, Нови Завет, Јеванђеље по Луци*, гл. 21, стих 1–4.

снагама супротставе животним тешкоћама и тешко задовољивим потребама. (Harrington, Dolgof, 2008: 14) С тим у вези, разлучивање потенцијалне снаге немоћних који би могли да се удруже и узајамно жртвују зарад заједничког добра, радикалне теоретичаре социјалног рада, који једини у теоријским концепцијама узимају у обзир могућност политичког организовања маргиналних слојева становништва, и наводи да у тако анимираној снази слабих може да се пронађе озбиљан ослонац мењања неправедних друштвених услова обитавања.

Због тога, снага и значај међуљудског дељења као слоја солидарности често се у предајно-теолошкој форми фигуративно истиче чудесним ефектима дељења који пркосе реалитету физичких законитости. Наиме, древни је мотив Христовог дељења мало хлеба и рибе којим је нахранио неколико хиљада људи, или у нашим народним причама заступљена морална поука о скромно подељеној храни, која се, уместо умањења и трошења, хуманом деобом обилато умножава и нараста. У крајњем случају, како другачије схватити реалну чињеницу коју подвлачи Древни Лукијан да се огањ не гаси од тога што се од њега други запале?

Као специфично одличе солидарности, у многим културама виспре ни народни дух је постулирао предајне поруке истичући како би *захвалан требао да буде онај који даје*, јер има шта и има коме да подари. Снажном аналогијом о захвалности давања и дељења, као архетипским образцима солидарности као пресудног услова опстанка, опомиње Леонардо да Винчи у својој басни под насловом „Кедар“ где стоји: „Ташт на своју лепоту и презирући околно шибље, кедар прогна све са свог хоризонта. Али кад ветар, не наилазећи ни на какве препреке, ишчупа га из корена и на земљу обори.“ (Недељковић, 1956: 269) Професионални социјални рад се свакодневно суочава са истинитошћу моралног искуства ове басне, кроз живе примере прокоцкане солидарности (породичне, суседске, родбинске) где свакојака таштина људска, помогнута незнањем и моралним слепилом исходује судбином из корена ишчупаног кедра!

Више до сада поменутих слојева солидарности, једини у себи својом сложеном природом категорија *човековог самопревазилажења и самонадрастања*, око чијег стожера се гради *човечност*, као „превазилажење јединке сопственом друштвеношћу или генеричким бићем кроз конкретан акт у коме се то дејство, тај чин испољава стихијом и (или) свешћу да је слободан развој другог или других услов сопственог развоја или услов узајамног слободног развоја заједнице у којој (и чијом се снагом он остварује“. (Недељковић, 1982: 7) И заиста, тај конкретан и практичан чин човечности, без обзира да ли је спонтан и стихијски, или вођен

свешћу и планском пројекцијом будућег, кроз спремност учествовања у развоју другог човека и људи, чини есенцијални супстрат солидарности и оне цивилизацијске делатности у служби хуманог напретка означене као социјални рад.

Човечност као израз практичног превладавања властитог егоизма, која се снажи развојем другог у себи, и себе у другом човеку, усмерена је животним околностима које својим свакодневним искушењима искуствено наводе људе да ситуационо схвате како су „створени на узајамну корист, те су стога дужни да буду човечни један према другом“ (Коменски, 1982: 272) Ова деонтолошка заповест извире из оног познатог моралног круга суђења утемељеног на друштвеној парадигми изведеној из законитости узајамности која полази од логичке и моралне претпоставке свакодневне појавности живота да „какав ти будеш према другима, такви ће бити и они према теби“.¹⁰ Баш ту укоренењу људску дужност, на вишем, мисаоно продубљеном нивоу етичке генерализованости, у форми врховног моралног закона, уобличиће немачки идеалиста Имануел Кант (1724–1804), врлину човечности, кроз један од модуса свог категоричког императива, који гласи: „Ради тако да човештво како у твојој, тако и у личности сваког другог увек употребљаваш само као циљ, никада не као средство“ (Петронијевић, 1982: 406) Очигледно, ова, путем рада остварена човечност је иста она, присутна у учењу многих мислилаца различитих епоха, коју је чешки хуманиста Јан Амос Коменски (1592–1670) схватао само као практиковано људско дело, наспрам термина човечност, који је само празна љуштура у одсуству чињења.

Овако појмљена човечност као слој солидарности нераскидива је са категоријом *љубави*, у цивилизацијском контексту диференцираном као универзална *љубав према ближњем*, која обухвата сва људска бића и лежи у основи свих типова љубави, коју Ерих Фром (1900–1980) схвата као братску љубав, с обзиром на то да су, како учи филозофија религије и уопште хуманистика, сви људи међу собом браћа. Осврт на најбитније одлике љубави, које је Фром издвојио из богате ризнице миленијумског мисаоног понирања у њу, попут одговорности, бриге, респекта и жеље да се унапреди његов живот (Фром, 1985: 46), суштаствени су део солидарног одношења међу људима, с обзиром на то да, како солидарност, тако и

---

¹⁰ Шире о овоме погледати: Ив Растимир Мари Антоан Недељковић, *Социјални рад у темељима васпитања за човечност*, Зборник радова: Социјални рад и социјална политика, бр. 2, ФПН, Београд, 1996.

љубав, у свом делатном преображавању имају за циљ унапређење општег човековог хуманитета.

Покретачка снага љубави темељи се, дакле, на спајању и једињењу оних који се међусобно љубе (који су у љубавном односу) тако да онај који је љубљен покреће онога који љуби, и наравно обрнуто, међусобно се прожимајући и чинећи исто биће. У љубави као универзалном закону спајања и повезивања непотпуности и несавршености у својим целинама, налази се пуност и делотворност, што љубав и чини суштински делатном и стваралачком снагом моралног усавршавања. То усавршавање се огледа у расту човекове људскости кроз практичну потврду и хуманизацију његових потенцијала у заједници са другим људима, шире посматрано са људским родом у целини, пошто тек у њему као срећној целини човек може постићи своју пуну слободу и досегнути бит властите родне суштине.

Закључна разматрања

На основу разматране истраживачке грађе, на крају се може извести закључак у форми потврђене хипотезе о антрополошком устројству солидарности које га лоцира у само језгро генеричке суштине човека, које, између осталих родних одлика, човеков тоталитет и чине аутентичним. Као историјско-цивилизацијско оруђе тог хуманог преображавања солидарно удружених људи, од човековог настанка до данас, датира универзална делатност људског рада, иначе увек социјалног, путем ког међусобно повезани људи у свакодневном животу остварују егзистенцијалну хуманизацију у распону од голог опстанка до свеопштег развоја и напретка.

Без обзира на садржај рада и његову усмереност ка најразличитијим сегментима животних потреба: изградњу станишта, исхрану, заштиту здравља, одбрану територије (и увек као израз конкретног историјско-цивилизацијског тренутка), његова кључна одредница је социјална природа, проистекла из суштаства рада као оруђа одржања и де(хуманизације) путем делања, које увек у свом процесу на најразличитије начине уједињује и солидарише људе.

Делатна солидарност, са једне стране, и социјални рад у разноврсним облицима свог практичног испољавања (спонтани, обичајни, добровољни, професионални), са друге стране, омогућавају човеку током цивилизацијског развоја да мање или више практично потврђује властиту непоновљиву природу путем реализације бројних потенцијала кроз зад-

вољавање животних потреба чиме хуманијим постаје. Истородно суштаство ова два социјална феномена у служби је самонадрастања човека као издвојеног субјекта који се, једино у социјалном реципроцитету са другим људима, истински преображава и кроз алтруизам заједништва осваја властиту слободу могућих избора општег добра за све.

Као примарни слој солидарности заснован на чину, делотворности у самим цивилизацијским рудиментима свесно диференцираног људског рада, може се изразити термином *добročинство* – добро чињење, добар рад у функцији личног и напретка заједнице.¹¹ Путем добročиног делања међу људима се и може успостављати солидаран однос, у име добра као врховног принципа и највише вредности, што нераздвојивим и чини солидарност и социјални рад.

Много виши квалитет од пружања једносмерне помоћи (моћних према немоћнима) остварује се путем *узајамности*, укидањем те стриктне границе даваоца и примаоца помоћи, кроз животно грађење равноправне солидарности свих према свима, које се теолошким симболима повезује са узајамним служењем људи, у коме је садржана социјална равнотежа *заједничарења и њему сродног удеоничарења* свих људи, које је услов и основ слободне и аутентично остварене личности, која зна да се за ближњег *жртвује* и са њим искрено *дели* то што поседује.

Више до сада поменутих слојева солидарности, једини у себи својом сложеном природом категорија *човековог самопревазилажења и самонадрастања*, око чијег стожера се гради *човечност*, као делатно преображавајућа снага која практикује морално начело по ком је слободан развој другог или других услов сопственог развоја, боље рећи услов узајамног слободног развоја заједнице у којој (и чијом се снагом) та човечност остварује.

Дијалектички прожета са побројаним слојевима солидарности, датира и универзална категорија *љубави*, као стожер социјалног рада који у себи замеће међуљудску одговорност, бригу, респект и практична настојања да се унапреди живот оног коме се љубав пружа.

Овде само отворено питање генеричке вишеслојности солидарности у социјалном раду нуди многе алтернативе даљих истраживања, посебно са, у науци социјалног рада, неразвијеног стајалишта филозофске антропологије.

---

¹¹ Погледати: Cortina Adela, *Etika minima, Uvod u praktičku filozofiju*, Zagreb, 2010.

Литература

- Библија, Нови Завет, Јеванђеље по Луци*, гл. 21.
- Блох, Е. (1981), *Принцип нада*, трећи свијезак, Загреб.
- Вајс, А. (1965), *Развитак цивилизације*, Београд.
- Влајинац, М. (1929), *Моба и позајмица, народни обичаји удруженог рада*, Српска краљевска академија, Београд.
- Garin, E. (1944), *De nobilitat legum et medicinae*, Firenze.
- Garin, E. (1947), *Der italienische Humanismus*, Bern.
- Евдокимов, П. (1993), „*Луда*“ љубав божја, Манастир Хиландар.
- Животић, М. (1969), *Човек и вредности*, Просвета, Београд.
- Ковачевић, М. (1980), *Телеологија и антропологија*, Филозофске студије, библиотека 10, Београд.
- Коменски, Ј. А. (1982), *Изабрана педагошка дела у два тома*, Том 2. *Свет чулних ствари у сликама или представљање и именовање свих главних предмета у свету и дејстава у животу*, Академија педагошких наука СССР, Москва.
- Кочовић, Д. (2007), *Социјална политика*, Друго допуњено издање, Београд.
- Martin, A. (1914), *Tyranno*, Berlin.
- Недељковић, И.Р.М.А. (1980), *Социјални рад*, Београд.
- Недељковић, И.Р.М.А. (1996), *Социјални рад у темељима васпитања за човечност*, Социјални рад и социјална политика, бр. 2, стр. 281–298.
- Недељковић, Д. (1956), *Леонардо да Винчи (филозоф и етичар)*, САН, Београд.
- Недељковић, Д. (1971), *Етика II део, Рад воља радост*, Научно дело, Београд.
- Павићевић, В. (1977), *Огледи о хуманизму*, Раднички универзитет „Радио-вој Ћипранов“, Нови Сад.
- Петричковић, М. (2002), *Етика Леонарда да Винчија – једна одредница истинског социјалног рада и људске хуманизације*, Социјални рад и социјална политика, бр. 5, стр. 247–265.
- Петричковић, М. (2006), *Теорија социјалног рада*, Социјална мисао, Београд.
- Петричковић, М. (2009), *Слобода људског самопреображавања – негација милосрђа у социјалном раду*, Годишњак, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, бр. 3, стр. 631–645.
- Петричковић, М. (2010), *Цивилизацијска злоупотреба помоћи као казне у институционалном социјалном раду*, Социјална мисао, бр. 68, стр. 49–64.
- Петронијевић, Б. (1982), *Историја новије филозофије*, Нолит, Београд.
- Фром, Е. (1985), *Умијеће љубави*, Напријед, Загреб.

- Pomponaci, P. (1503), *De immortalitate animae*, Firenze.
- Saviotti, A. (1929), *Operette morali, poesie latine e volgari*, Bari.
- Стаменковић, Д. (2011), *Могућност и дoмети социјалног учења православаља и православне цркве*, Политикологија религије, vol. 5, No. 1. стр. 147–149.
- Cortina, A. (2010), *Etika minima*, Uvod u praktičku filozofiju, Zagreb.
- Harrington, D., Dolgof, R. (2008), *Hierarhies of Ethical Principles for Ethical Decision Making in Social Work*, Ethics and Social Welfare, 2.
- Healy, L. (2004), *Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics*, International Social Work, 50. London.
- Хегел, Г.В.Ф. (1974), *Феноменологија духа*, БИГЗ, Београд.
- Хегел, Г.В.Ф. (1976), *Филозофија новијести*, Напријед, Загреб.
- Цицерон, М.Т. (1955), *О дужностима*, Култура, Београд.
- Жид, Ш. (1940), *Солидарност*, Издавачко-просветна задруга, С.О.Ј. Београд.

GENERIC MULTILAYERS OF SOLIDARITY IN SOCIAL WORK

By Milan PETRICKOVIC

ABSTRACT

Solidarity as a generic characteristic of human species, in the context of history and civilisation, is dialectically imbued with universal activity of social work, thus their dialectic synthesis represents primary conditions of existential survival and humanisation of the human being. Complex nature of solidarity is conditioned by synergy of its layers of which creative charity work, voluntary social work, reciprocity, sharing, sacrifice, humanity and love are dominant.

Key words: solidarity, generic essence, social work, reciprocity, humanity, love.